

Karakter Aşınması Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* Adlı Romanı

Kader DEDE*

Özet

Adalet Ağaoğlu romanları hem dönem hem zihniyet hem de psikolojinin egemen olduğu çok boyutlu, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Yazarın toplumsal gerçekçilik temelinde kaleme aldığı romanları, Türk toplumunun belirli dönemlerine ait tarihi ve sosyolojik incelemelere zemin oluşturur. Romanları, ele aldığı karakterlerin duygularını, düşüncelerini, ideallerini ve hayallerini yansıtan dili sayesinde karakterlerin gerek ruhsal gerek fiziksel değişimlerini gözlemlemeye olanak sunar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı daha önceki çalışmalarda sistem eleştirisi, yabancılaşma kavramı, yolculuk arketipi, nesne-karakter ilişkisi, fetişizm ve narsisizm gibi temeller üzerinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma, kendisinden önce oluşturulan araştırma zemininin bir destekleyicisi niteliğinde olup; *Fikrimin İnce Gülü* adlı eserin Richard Sennett'in "karakter aşınması" teorisi bağlamında irdelenmesini ve yeni kapitalizmin "karakter" üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasını amaç edinmiştir. İncelemede Richard Sennett'in üzerinde durduğu "sürüklenme, rutin, esneklik, okunaksızlık, risk, etik, başarısızlık ve cemaat özlemi" kavramları temel alınmış; eş güdümlü bir inceleme yöntemi izlenmiştir. Başta roman kahramanı Bayram olmak üzere metinde yer alan şahısların hemen hepsinden modernden postmoderne geçiş sürecine özgü -karakter aşınması bağlamında- ciddi bir dönüşümün söz konusu olduğu, devirlerin ve onların güncel yaşam kodlarının insanları aşındırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet Ağaoğlu, Türk romanı, *Fikrimin İnce Gülü*, karakter aşınması, Richard Sennett.

In The Context of Character Erosion Adalet Ağaoğlu's Novel *Fikrimin İnce Gülü*

Abstract

Adalet Ağaoğlu's novels have a multiple sized and layered structure dominated by both the period, mentality and psychology. The novels written by the author on the basis of social realism form the basis for historical and sociological studies of certain periods of Turkish society. Her novels provide the opportunity to observe the mental and physical changes of the characters, thanks to dialect the feelings, thoughts, ideals and dreams of the characters she deals with.

Previous studies shows that Adalet Ağaoğlu *Fikrimin İnce Gülü* has been evaluated on the basis of system criticism, the concept of alienation, the archetype of travel, the object-character relationship, fetishism and narcissism. This study leads up to *Fikrimin İnce Gülü* aims to examine Richard Sennett's work in the context of "character erosion" theory and to reveal the effects of the new capitalism on "character". In the study, a coordinated analysis method was followed, based on the concepts of "drift, routine, flexibility, illegibility, risk, ethics, failure and longing for community" emphasized by Richard Sennett. It has been concluded that there is a serious transformation specific to the transition process from modern to postmodern -in the context of character erosion- in almost all of the people in the text, especially Bayram, the protagonist of the novel, and that the eras and their current life codes erode people.

Keywords: Adalet Ağaoğlu, Turkish novel, *Fikrimin İnce Gülü*, character erosion, Richard Sennett.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye, kadedede2@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-6290-4756>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Dede, K. (2022). Karakter Aşınması Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* Adlı Romanı. *Küllüye*, 3(2), 108-124. DOI: 10.48139/aybukullüye.1037201.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
15 Aralık 2022	23 April 2022	Araştırma Makalesi	108-124
15 December 2022	23 April 2022	Research Article	

Extended Abstract

The new capitalism network affects modern life causes radical changes in the lives of individuals. People who believe that their tasks become more effortless through machines included in spheres of existence, in other words, they become deracinated from themselves. This leads to the alienation of individuals from themselves and the society. The state of alienation is accepted as a result of modern life and penetrates the individual completely. Individuals are dragged to a significant change in their character as well as in their actions and choices.

The positive or negative effects of social innovations can be observed through the character of the individual. In such a process where human beings are replaced by machines and depreciation of one occurs in many aspects of life where the individual is generally exposed to negative effects. For instance, authors emphasize this aspect of change in the characters they fictionalize.

Richard Sennett also discussed concepts such as drift, routine, flexibility, illegibility, risk, ethics, failure and longing for community in modern society through the heroes he coined. According to Sennett, these concepts, which are based on the outcomes of the modern process of the new capitalism, has a corrosive effect on the individual's character. In the field of new capitalism, individuals are exposed to this erosion unawarely. These concepts, which Sennett deals with, constitute the main theme of this study.

Adalet Ağaoğlu's novel titled *Fikrimin İnce Gülü* also discusses the process of alienation and abrasion starting from the childhood of the protagonist Bayram. The erosion in question is conveyed to the reader through the Mercedes brand car called "Balkız" as an object that Bayram attaches importance a lot and also in the background. For instance, these situations actually depicts the erosion in Bayram's character. In this respect, it has been determined that the novel *Fikrimin İnce Gülü* offers a practice in accordance with Richard Sennett's theory of "character erosion". The multidimensional structure of Adalet Ağaoğlu's novels including areas such as period, mindset and psychology has also prepared a suitable ground for the aforementioned examination.

In the literature review, it was stated that the related work was examined many times from different perspectives. However, it has been determined that these studies are generally built on the basis of system criticism, the concept of alienation, the journey archetype, the object-character relationship, fetishism and narcissism. In accordance with the additive and progressive nature of literary studies, this study supports previous studies; on the other hand, unlike other studies, it was built on the theory of "character erosion" solely. In line with the main purpose of the study, *Fikrimin İnce Gülü* was examined in the context of Richard Sennett's "character erosion" theory and was the source of the study to reveal the effects of new capitalism on the character of the individual. In accordance with the structure of the study, a coordinated examination model was preferred. Moreover, in some parts of the study Rico, the hero of Sennett and Bayram, the hero of Ağaoğlu are compared. Through this method, the effects of the new capitalism network on the individual were allowed to be examined by comparing two characters in different environments to reach common judgements.

Sennett embodies his theory of "character erosion" on the novel's character, Rico who tries to exist in the field of new capitalism. While Rico thought he was free in his choices, he actually acted depending on his father's instructions, moreover, devoted his life entirely to the benefits of the capitalist process as well. Bayram, the name on the other side of the coordinated analysis, lost his existence to the wheels of capitalism and left his country and settled in Germany. Bayram, whose only dream is to buy a good car, has devoted his years and efforts to this goal. Bayram, almost mechanized, left aside his human feelings such as friendship, love and longing and aimed to prove his existence through an object. The journey he embarked on for this purpose not only caused deterioration and wear on the structure of the object, but also has created an effective erosion on Bayram's character. Bayram has lost its essence among the wheels of capitalism; alienated from

himself, his past and his environment. The structure of the new capitalism network that keeps the object in the foreground has brought the end of Bayram's individual journey to emptiness and deprived him from purpose. With all these aspects, Adalet Ağaoğlu's Bayram and Richard Sennett's Rico can be considered as exemplary individuals of the new capitalism field for readers.

Giriş

Yirminci yüzyıl edebiyatının en önemli romancılarından olarak anılan Adalet (Sümer) Ağaoğlu, romanlarının dışında hikâyeleri, denemeleri, anıları ve tiyatro oyunları ile de döneminin ve günümüzün dikkat çeken isimleri arasında yer almaktadır. Yaşamının büyük bir kısmını Ankara'da geçiren yazar, edebiyat ile küçük yaşlardan itibaren ilgilenmeye başlamış; özellikle ortaokul yıllarında edebiyatın çeşitli türlerinde deneme çalışmaları yapmıştır (Andaç, 2000, s. 53).

1973 yılında *Ölmeye Yatmak* romanını kaleme alan yazar, 1976 yılında *Fikrimin İnce Gülü*; 1979 yılında *Bir Düşün Gecesi*; 1981 yılında *Yazsonu*; 1984 yılında *Üç Beş Kişi*; 1987 yılında *Hayır*; 1991 yılında *Ruh Üşümesi* ve 1993 yılında *Romantik Bir Viyana Yazı* adlı eserlerini kaleme almıştır.

Ağaoğlu'nun kaleme aldığı romanlarda bir devamlılık söz konusudur. Bu devamlılık, hiç kuşkusuz modern roman anlayışının bireyden hareketle toplumu anlamaya yönelik çabası ile olduğu kadar roman geleneğinin 20. yüzyılın ilk dilimindeki "nehir roman" geleneğiyle de ilgisi vardır. Elbette bu geleneğin kurucusu, romanın en büyük zirvelerinden birisi de olan, Honore de Balzac'tır ve onun *İnsanlık Komedyası* adlı serisi onlarca farklı romandan oluşan bir nehir roman karakteri gösterir. Michel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı metni de yedi farklı romandan oluşmakla birlikte, tıpkı Ağaoğlu'nun metinleri gibi, hepsi birbiriyle ilgili ve birbirinin devamı olan olay örgülerine sahiptir. Bu nedenle nehir roman olarak tanımlanabilirler.

Erol, söz konusu devamlılığı yaratan, "tipik Adalet Ağaoğlu" roman anlayışı dedirten şeylerin şunlar olduğunu belirtir:

- 1) Mimetik tarafı çok belirgin, kuvvetli bir toplumsal gerçekçilik. Romanlardaki olay örgüsünü yaratan, olayların gelişme ve akışını motive edip onu geliştiren, karakterleri ve problemlerini anlamlandıran hep dıştaki tarihi, sosyal gerçek ve gerçekçilik. 2) Her romanda bu gerçek ve gerçekçiliği tamamlayan fakat aynı zamanda ona baş kaldırıp, onu aşan, karakterlerin duygularını, ideallerini, hayallerini ortaya çıkaran simge yüklü, müzik ve renk dolu şiirsel bir iç dünya ve şiirsel bir iç dil var" (Erol, 2003, s. 6).

Erol'un da değindiği üzere Ağaoğlu'nun bütün romanları, Türk toplumunun belirli dönemlerinde gerçekleşen dönüşümlerin tarihi ve sosyolojik incelemesi olarak da okunabilmektedirler. Ağaoğlu'nun romanlarında yer verilen geniş zaman dilimi, karakterleri yaratan ve anlatan olguları, gelişmeleri, tansiyonları ortaya koymaktadır. Her karakter, belirli bir yerin ve zamanın ürünü sayılmaktadır (Erol, 2003, s. 7).

1950'lerden başlayarak 1970'lere kadar uzanan hayatın bir yansıması olarak kaleme alınan *Fikrimin İnce Gülü* romanı, Ağaoğlu'nun *Damla Damla Günler*'inde belirttiği üzere “kadın yazar” unvanından dörtlünela kaçtığı bir döneme denk gelmiştir. Kadın yazarların, roman ana kahramanlarını da kadın olarak seçmeleri, Ağaoğlu tarafından söz konusu unvana çanak tutmak olarak algılanmıştır. Yazar, kapitalist ilişkiler ağında insanoğlunun kendine yabancılaştığını düşünmüş ve onun bu parçalanışını kurcalamak istemiştir. Bu istek, Ağaoğlu'nu “erkek gözü” ile yazmaya itmiştir. Düşlediği yolculuğa “erkek gözü” ile çıkması gerektiğini kavrayan yazar; bu erkeğin kim olacağı, nerede ve nasıl birini temsil edeceği konularında ise belirsizlik yaşamıştır. Aydınlatıcı bir dürtü bekleyen Ağaoğlu, bir rastlantı ile aradığı keşif ânını bulmuş ve kendi deyimiyle bu ânın tekerlek izinden son noktaya kadar gelmiştir (Ağaoğlu, 2004, s. 259). Yazar, *Fikrimin İnce Gülü*'nü doğuran keşif ânının anısını şu şekilde anlatmaktadır:

Halim'le Karadeniz'in Trabzon'unda tuttuğumuz bir taksiyle Borçka-Murgul iş gezisi yolculuğu. Yol çok bozuk. Üstelik; yağış, yağış, yağış. Her yan çamur. Fakat taksi pırlı. Bal dök yala.

İyi de biz bu taksiyle altı saatte gidip gelinebilecek yolu yirmi dört saatte tamamlamış olduyduk. Sebep? Taksi şoförünün arabasına gösterdiği çılgın özen, titizlik. Bir kilometre gidiyor, ön cama sıçramış dört damla çamuru en ufak izi dahi kalmayacak kadar silip temizlemeden yola devam edemiyor. Lastikler, contalar, kapılar, tavan aynı işlem: “Canımın içi bu benum; başı ağrimesun” deyip durması da cabası. Hoş zaten ben, daha onun ilk damlaları temizlemeye atlayışını görür görmez, “Fikrimin İnce Gülü” şarkısını, hem de taşplaktaki Vedia Rıza Hanım'ın sesinden tutturmuş bulunuyordum ya, neyse. Adamın arabasıyla ilişkisine bak; işte onun gözünün nuruyla yaz romanı. Üretken ân buna derim ben” (Ağaoğlu, 2004, s. 260)!

Bir yol romanı olan *Fikrimin İnce Gülü*, yazarının verdiği karar ile yolda geçen bir hazırlık aşamasını kapsamıştır. Ağaoğlu, günlerinden notları kaleme aldığı *Damla Damla Günler* adlı eserinde Edirne'ye kadar gittiğini ve orada bir otelde kaldığını dile getirmiştir. Memlekete girişin en yoğun olduğu vakitlerde Kapıkule sınır kapısında bekleyen yazar, kahramanı ile aynı zamanda, aynı yerde bulunmanın derin hazzını tecrübe etmiştir (Ağaoğlu, 2004, s. 261).

Yolculuğun ana kahramanı Bayram, Erol'un değındiğı üzere daha küçük yaşlarda Demokrat Parti'nin köyüne gönderdiği Ford marka araba ve gelecekte adını hep anımsayacağı Kezban ile aynı anda tanışmıştır. Erol'a göre Bayram'ın hissettiğı ilk cinsel dürtü hem arabaya hem de Kezban'a karşı olduğu için Kezban ve araba, Bayram'ın psikolojisinde sevgi objesi olarak birbirine karışmıştır (Erol, 2003, s. 10). Küçük bir an, Bayram'ın gelecek yıllarını şekillendirmiş ve güzel bir araba hayalini yaşamının tek gerçek arzusu hâline getirmiştir.

Kezban'a karşı duygu ve davranışlarında tutarsız olan Bayram, fırsatını bulduğu ilk vakitte Almanya'ya gitmiştir. Erol, romanın Almanya'ya işçi olarak giden ilk kuşağın incelemesini, sebepleri ve sonuçları ile birlikte bir karakter

üzerinde yoğunlaşarak sunduğunu belirtmektedir (Erol, 2003, s. 10). Düşlediği arabasına kavuşan Bayram, âdeta bir hesaplaşma ânının hayaline dalmış ve muhteşem Mercedes'i ile köyüne döneceği günün planlarını yapmıştır. Roman, baştan sona Bayram'ın yolculuğunu okura sunmaktadır. Söz konusu yolculuk; Bayram'ın Almanya'sından köyüne mi, yoksa öz benliğinden bir yabancıнын kimliğine midir sorusu ise okurun tercihine bırakılmaktadır.

Karakter Aşınması Bağlamında *Fikrimin İnce Gülü* Romanı

Sennett, karakter kavramının insanın iç dünyasında beslediği ve herkes tarafından gözlemlenmesi mümkün olmayan arzuları içeren kapsayıcı bir terim olduğunu öne sürmektedir. Ona göre karakter, insanın kendisinde değerli bulduğu ve çevresindekilerin de aynı şekilde değer vermesini beklediği kişisel özellikleri kapsamaktadır (Sennett, 2008, s. 10-11). İç dünya ve kişisel özellikler bağlamında ele alınan karakter kavramının, kişinin içerisinde bulunduğu kültür çevresi ile bağı da göz ardı edilmemelidir. Şentürk'ün değindiği üzere karakter, bireyin içinde yaşadığı toplumda kabul gören gelenek ve görenek gibi kültürel kodlara göre şekillenmektedir (Şentürk, 2010, s. 114). Dolayısıyla karakter kavramının anlaşılması için bireyi ve kültürü içeren bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

Bayram'ın karakter yapısı da tıpkı Sennett'in işaret ettiği gibi yalnızca bireysel bağlamda değerli olan arzu ve duyarlılıklarla doludur. Bayram'ın yegâne sevgilisi, kıymetlisi Mercedes marka arabası; Balkız'ıdır. Balkız, henüz yolculuğun başında küçük bir kazaya uğradığında Bayram, âdeta dünyasının karardığını hisseder. Telaşla insanları etrafına toplar, polis çağırır ancak umduğu karşılığı bulamaz. Çünkü Balkız'ın almış olduğu küçük hasar, diğer insanlar için bir önem teşkil etmeyen; yalnızca Bayram'ın odağında dikkate değer olan bir durumdur. Uçar'ın değindiği üzere Bayram, nesnelere bir onur nişanı ve varlığının belirleyici unsurları olarak görmekte; onları bilinçli varlığının bir uzantısı olarak algılamaktadır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak da söz konusu nesnelere zarar gördüğünde veya beklenen hayranlığı uyandırmadığında, Bayram'ın pamuk ipliğine bağlı özgüveni de zedelenmektedir (Uçar, 2012, s. 152). Bu durum, Bayram'ın karakterinin hassasiyetini ve aşınmaya müsait yapısını gözler önüne sermektedir. Şentürk, kişinin kültürel öğrenmişlikleri ile içerisinde bulunduğu sosyal sürecin sundukları arasındaki boşluğun "karakter aşınması"na neden olduğunu vurgulamaktadır (Şentürk, 2010, s. 114). Bayram henüz yolculuğun başında, yüzleşmek istemese de hayal kırıklığı ile tanışır. Bayram'ın yaşamış olduğu hayal kırıklığı da bu boşluğa örnek oluşturur. Modern bireyin kendisini içerisinde bulduğu sürüklenme, rutin, esneklik ve risk gibi faktörler karakteri olumsuz bir değişime maruz bırakmaktadır. Söz konusu boşluk ve yeni kapitalizm ağının getirisi olan faktörler, Sennett'in "karakter aşınması" teorisinin temelini oluşturmaktadır.

Üç kez hoplattı arabayı. Kendine güveninin sifira indiğini anladı. Kimse imrenerek, kimse hayranlıkla bakmadı ona. Kimse, bu arabanın yaşamında

tuttuğu yeri anlamadı. Kimse kutlamadı onu. Kimse arkadaki, belirsiz de olsa, artık varlığı akıldan çıkmayan o küçük göçüğe hayıflanmadı. [...] Bir kimse de elini Bayram'ın omzuna koyup:

“-Senin mi bu araba kardeş?” diye sormadı. Nasıl aldın? Kaça aldın? Kaç yılda? Otomatik mi? Değil mi? [...] (Ağaoğlu, 1977, s. 46).

Bayram'ın dilediği sorular ona kimse tarafından yöneltilmez; çünkü bahsettiği hususlar yalnızca bireysel değer yargılarını kapsar. Bu örnekteki “ilgi görme” isteğinde olduğu gibi Bayram'ın yegâne hedefini oluşturan, büyüdüğü köyün kahvesinin önünden Balkız'ı ile geçme arzusunun temelinde de “*hor görülme duygusundan kurtulmak, saygı duyulan bir adam olmak, kendisini ispatlamak*” (Narlı, 2002, s. 24) isteği bulunur.

Kapıkule'deki girişini bir türlü içine sindiremediğini anlıyor. Bu boşluğun yerini ilk fırsatta nasıl doldurmalı? Kime önemsetmeli kendine en önemli olanı? (Ağaoğlu, 1977, s. 56).

Bayram'ın aklından geçirdiği bu sözler, kendisine önemli olanı başkaları için önemli kılamadığında yaşadığı iç sıkıntısı, Sennett'in karakter tanımı ile birebir örtüşmektedir.

Sennett, yeni kapitalizm alanının örnek insanı olarak Rico'yu ele almaktadır. Rico, toplumda belirli bir yer edinmesine ve kendi hayatını yönetebilmesine rağmen çocuğunun aynı yaşamı tekrar etmeyerek sınıf atlamasını arzulayan bir babanın oğludur. Sennett'in kaleme aldığı karşılaşmada Rico; deri çantasında taşıdığı bilgisayar, pahalı takım elbisesi ve armalı yüzüğü ile babasının hayalini gerçekleştiren bir oğul konumundadır (Sennett, 2008, s. 13-16). Yılmaz'ın değindiği gibi modern toplumdaki bireyler temel gereksinimlerini karşılamak için değil, içinde buldukları toplumda kendilerine daha iyi bir yer edinebilmek ya da sınıf atlamak amacıyla tüketime yönelirler. Yine bu bireyler için tüketim mallarının sergilenmesi, toplumsal saygınlık kazanma inancını taşır. Ancak bu durum, bireylerin insani ilişkilerini ve kendilerini günden güne tüketerek topluma yabancılaşmalarını beraberinde getirir (Tomat Yılmaz, 2018, s. 979). Özden başlayarak topluma yayılan bu yabancılaşma hâli, bireylerin karakterleri üzerinde “zayıflatıcı, aşındırıcı” bir etki gösterir. Örneğin Rico, babasının arzularını ve hayallerini gerçekleştirdiği süreç içerisinde yaşam kontrolünü kaybetmiş, modern yaşamın sürükleyici akışına kapılmış ve nihâyetinde “karakter zayıflaması”na maruz kalmıştır. Almanya'ya işçi olarak giden ilk kuşağın örnek insanı olan Bayram, şartların farklılığında dahi birçok yönden Rico ile bağdaşmaktadır. Bayram, her ne kadar kendi arzularını gerçekleştirmek uğruna çabalıyor görünse de tpkı Rico gibi yaşamının kontrolünü kapitalist sisteme bırakmıştır:

Ancak, bir şey vardı. Koştukça, engellere dirsek ata ata koştukça Bayram'ı aynı noktada, hiç koşmamış gibi aynı kilometre taşı önünde tutan bir şey. Her yıl neye, hangi model arabaya nişan alsın; yıl boyu kendini o model içinde görmeye heveslendirse, daha o modele yaklaşmasına bin mark kala bir yeni model araba

geliyor. Göz açıp kapamadan daha. Ve üstüne iki bin mark fazla koymuş olarak... (Ağaoğlu, 1977, s. 52).

Sistem, Bayram'ın parası birikemeden yeni model bir arabayı daha pahalı bir fiyata ortaya çıkararak Bayram ve Bayram gibilerini daha çok çalışmaya, daha fazla mesai yapmaya ve yaşamlarından çalarak yalnızca bu döngüye hapsolmeye sürüklemektedir. Marx'a göre işçi ne kadar çok zenginlik üretir ve üretimini hacim bakımından ne kadar artırır o kadar yoksul duruma gelir. Bu süreçte insanların dünyasının değersizleşmesi, nesnelere dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar (Marx, 2018, s. 21). Bayram tüm emeğini ortaya koyarken yeni model bir araba olarak karşımıza çıkan nesne, üreticisinden bağımsız şekilde ona karşı koymaktadır. Yine Marx'ın değindiği üzere bu durum, işçi için gerçekliğin yitirilmesine sebebiyet verirken "nesneye kölelik" olarak da adlandırılabilir. "[...] işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırır, kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir; kendi kendini ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul bir duruma gelirse, kendine özgü o kadar az şeye sahip olur" (2018, s. 21-22). "Kendine özgü o kadar az şeye sahip olmak" kişilerin benliklerinden uzaklaşmalarının ve dolayısıyla karakterleri üzerinde meydana gelen olumsuz değişimin açık bir ifadesidir. Benliğinden uzaklaşan birey özüne karşı gitgide yabancılaşmakta ve söz konusu yabancılaşma hâli "karakter aşınması"ni ortaya çıkarmaktadır.

Sennett tarafından ele alındığı üzere evli bir adam olan Rico, kendisinin ve eşinin kariyerleri gereği defalarca ev ve şehir değişikliği yapmak durumunda kalmakta; sürekli değişim hâli, çeşitli aile kaygılarına yol açmaktadır. Uzun vadenin olmadığı yeni yaşam alanında birey, sürekli değişim ve gelişim hâllerine mecbur olmaktadır. Uzun vadenin ortadan kalkması beraberinde güvensiz, sadakatsiz ve bağlılığın eksik olduğu ilişkileri doğurmaktadır. Ancak uzun vadenin varlığında kurulabilen sosyal bağlar, esnek ve gevşek organizasyonlar dâhilinde zayıflamaktadır. Sennett'e göre bahsi geçen uzun vadenin yokluğu, aile ilişkilerine yansıdığı daha yıkıcı bir hâl almakta ve "bırak git", "kendini adama", "fedakârlıkta bulunma" gibi anlamlar taşımaktadır. Kısa vadeye dayalı kapitalizm, Rico'nun karakterinin aşınmasına sebebiyet vermekte; söz konusu esnek davranış biçimleri ise bir baba yahut herhangi bir topluluk üyesi rolü üstlenmesi konusunda ona köstek olmaktadır (Sennett, 2008, s. 17-31). Bayram da başlangıçta sürekli değişimin rüzgârına kapılarak Kezban'ı geride bırakır ve ülkesini değiştirir. Uzun vadenin getirdiği kaygı, tıpkı Rico'nun yaşamını etki altına aldığı gibi Bayram'ın yaşamında da ağır basan etkendir:

Kezban ardından yürürken de bu: Aman Bayram, at kendini bir an önce Alamanya'lara. Yoksa her yan tuzak dolu. Şimdi gidemezsen, birdaha hiç gidemezsin. Beklerken beklerken bakmışın, bu Kezban'ın çakır gözlerine kanıvermişin!.. (Ağaoğlu, 1977, s. 163).

Kezban'la evlenip bir yuva kurmak Bayram'ı uzun vadeli bir ilişkinin içerisine çekecektir. Bayram, bu sebeple söz konusu evliliği ve dolayısıyla Kezban'ı, "kaçılması gereken bir tuzak" olarak görmektedir. Gitmek ve değişmek, Bayram ve Bayram gibileri için âdeta zorunlu eylemlerdir. Kısa vadeli değişim hâllerinin henüz başlangıç aşamasında olan Bayram, aile kaygısını çoktan edinmiş; zaman zaman pişman olsa da kısa vadeye dayalı kapitalizmin yıkıcılığına uyum sağlamıştır.

Yolculuğunun bir bölümünde Bayram, arabasını otoparka bırakacakken bir görevli ile karşılaşmaktadır. Bayram'ın görevliye karşı ilk tutumu: "*Tevekkeli bu adama içim kaynamadı!*" (Ağaoğlu, 1977, s. 63) olmaktadır. Ancak kısa sohbetleri sırasında park bekçisi kendisine göre gayet olağan olan, Bayram'ın ise onurunu okşayan cümleler sarf etmekte; arabasının ayrıntıları hakkında sorular sormakta, beğeniyle bakmakta ve daha da önemlisi Bayram'a "beyim" diye hitap etmektedir. Geçen bu sohbet, Bayram'ın park bekçisine karşı tutumunda hızlı bir değişikliğe neden olmaktadır: "*Ne vardı sanki hemen yetişecek? Ne güzel deritleşiyorduk adamcağızla şunun şurasında. Hiç mi soluk almasın bu herif? Hiç mi oh demesin? Bütün gün, güneşin altında girdir çıkar, girdir çıkar... Makbuz ekle, makbuz sök. Yazık bu adama be*" (Ağaoğlu, 1977, s. 64).

Park bekçisi, mesleği gereğince misafirleri karşılamakta; onlara yer ve yön göstermektedir. Bayram, park bekçisinin bu zorunlu tutumu karşısında kısa vadeli ilişkilere karşı oluşturduğu güvensiz ve sadakatten yoksun tavrı sergilemektedir. Beklentilerini karşıladığında park bekçisine karşı olumlu bir yaklaşımda bulunmakta ancak bekçi tarafından görmezden gelindiğini fark ettiğinde ise: "*Bununki de iş değil, köpeklik. Tam kendine lâyığını bulmuş işte. Bizim taksilerimizin önünden ardından havlayıp duracak böyle. Bin beter ol!*" (Ağaoğlu, 1977, s. 65) yorumuna geçiş yapmaktadır.

Bayram, vapurda geçirdiği süre içerisinde çarpıp özür dahi dilemeye tenezzül etmediği kadın ile tanışmaya karar vermiştir. Adının ardından bir Mercedes'e sahip olduğunu sık sık dile getiren Bayram, hedeflediği gibi kadının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Kadın, kısa sürede hızlıca düşünerek:

Saf bir adam bu Bayram. Bana tutuldu. [...] Sakız gibi araba işte. Mercedes'li bir kısmet her zaman çıkmaz önüne. [...] Avrupa'lara gidersin. Şimdi bunların hepsi kelleyi kulağı düzdü. Bir araba, bir kat. [...] Evet, bir bakışta vurulmadım. Ama bakarsın, şu bu derken âşık da oluvermişim adama... (Ağaoğlu, 1977, s. 184).

Aslında tam da birbirlerinin düşünce yapısına uygun bir çifttir Ayfer Hanım ile Bayram. Bayram, henüz başlangıçta kendisini değil arabasını tanıtmış; Ayfer Hanım da tanıdığı arabadan, zenginlikten ve lüks yaşamdan etkilenerek görüşmeyi kabul etmiştir. Kurulmaya çalışılan bu kısa vadeli ilişkinin temeli güvensizlik ile örülmüş; zira, kolaylıkla da yıkılmıştır. Sadakat yahut bağlılıktan

bahsedilemeyecek olan bu kısa vadeli ilişki, Bayram'ın ve Balkız'ın hatırında sevimsiz bir anı olarak kalmış; hatalar ile yüzleşilmeden hataların izleri silinmeye çalışılmıştır.

Sennett tarafından değinildiği gibi rutin, ruhları öldürmekte; para, mal ve emek gibi öğelerin serbest dolaşımı ise insanları giderek daha fazla uzmanlaşmaya zorlamaktadır. Zamanla zararlı bir hâl almaya başlayan rutin, insanın kendi çabası üzerindeki kontrolünü yitirmesine neden olurken; çalışma zamanı üzerindeki kontrolü de yitirdiğinde bireyin zihnen ölümünü gerçekleştirmiş kılmaktadır. Yaptığı işi kontrol edemeyen işçi, "aptal ve cahil" bir yaratığa dönüşmekte; endüstriyel rutin, insan karakterini bütünüyle yok etme tehlikesini barındırmaktadır (Sennett, 2008, s. 36-38).

Bayram, Almanya'da çalıştığı fabrikada daha çok para kazanabilmek ve daha iyi bir araba için para biriktirebilmek adına daima yükselmenin yollarını aramaktadır. Bu arayış sürecinde kardeşlik gibi temaları tam anlamıyla yok sayan Bayram, daha yüksek maaş aldığını bildiği arkadaşlarının yerine gözünü dikmektedir:

Derken Bayram, kapağı montaj hattına attı. Önceleri bir yedek parçaydı Bayram. Dama taşı gibi oradan oraya. Ustabaşının gözüne girsin de, belki o zaman... Portekizli'nin tekerlek taktığını görüyor. Salt tekerlek takıyor Portekizli. Kendisi ise, dama taşı gibi oradan oraya aktarılırken hem fazla saat yapamıyor, hem ücreti düşük. [...] Oysa, tekerlek takan Portekizli'ye saatte altı mark. Huysuzun da biri. Her dakika hırğür çıkarıyor...

Gerçi benim, onun yerinde gözüm yoktu. [...] Benimle kendisi kavga etti. Hırı çıkaran o. Ustabaşı da bana inandı zaten. [...]

Bayram, tekerlek takma işine altı markla başladı[...] (Ağaoğlu, 1977, s. 52).

Bir araba uğruna kendisini işe ve daha çok para kazanmaya adayan Bayram, yavaş yavaş ruhunun öldüğünü fark etmemektedir. Amacını kendisi belirlemiş gibi görünse de daha iyi bir araba sahibi olmak, çıkan her yeni model için yeniden para biriktirmek, modern kapitalist toplumun bir dayatması olmakta; Bayram da bu dayatmalara uyum sağlamaktadır.

Rutin, Bayram'ın da yaşamını ele geçirmekte ve onu âdeta bir makineye dönüştürmektedir. Ne acıdır ki Bayram, bunun farkında olmasına rağmen kabullenmekte ve devam etmektedir:

Her an ayağı frende, ama her an da hep aynı hızda olmak. Her an durmaya hazır bulunmak, ama asla durmamak. Hep akmak. Hep gitmek. Hiç hızdan düşmemek. Bayram, montaj hattından daha amansız, daha hoşgörüsüz bir yer ve durumda bulunabileceğini hiç aklına getirmemişti. Orda hep makinesin. Herkes makine. Her şey makine (Ağaoğlu, 1977, s. 130).

Bayram'ın araba yolculuğu için aklından geçen düşünceler ve bu bağlamda gelişen tasvirler; onun yaşamını, özellikle de çalışma koşullarını özetler niteliktedir.

Sennett'in üzerinde durduğu diğer bir kavram da esnekliktir. Esneklik, yazara göre ağacın eğilip düzelme gücünü, ağacın formunun rüzgârda sınanmasını ve eski hâline dönmesini ifade eder. İdeal olarak esnek insan davranışları ise değişen koşullara uyum sağlamayı, onlardan zarar görmediği süreci kapsamaktadır. Değişime karşı duyulan açıklık ve koşullara ayak uydurabilme çabaları, özgür eylemi mümkün kılmaya yönelik adımlar olmaktadır. Ancak söz konusu esneklik arayışı, bireyi özgürleştirecek koşulları yaratmak yerine yeni kontrol yapılarının üremesine zemin hazırlamıştır (Sennett, 2008, s. 47-65).

Bayram'ın varlığı küçük yaşlardan itibaren kabul görmek üzerine inşa edilmiştir. Daha küçük yaşında köye gelen Ford sahibinin saygınlığına şahit olan Bayram, attığı her adımı bildiği tek saygınlık mertebesine ulaşmak adına atmaktadır. Söz konusu adımlar, her ne kadar Bayram'a özel ve onun amacına yönelik gibi görünse de aslında birçok benzeri gibi kapitalist kontrol mekanizmalarının etkisi altında olmaktadır.

Bayram'ın içerisinde bulunduğu kabul görme savaşı, beraberinde uyum sağlamayı getirmektedir. Bayram, kabul görebilmek için öncelikle değişimlere ayak uydurmalı, geride kalmamalı; arabanın en yeni çıkan modeline, gömleğin en çok moda olanına sahip olmalıdır. Bayram'ın kolay kabullenen kişiliği, uyum sağlama süreçlerinde ona kolaylık sağlamaktadır:

-Nerden geliyorsun?

Bayram, Nuran hanımın sorusuna sıçırıyor:

-Münhen'den...

-Niye Münhen diyorsun? Münih desene... Sevsinler...

-Münih'ten... (Ağaoğlu, 1977, s. 37).

Nuran Hanım'ın "*Münih desene... Sevsinler...*" ikazını reddetmeyen Bayram, her koşulda olduğu gibi burada da kolaylıkla uyum sağlamaktadır.

Bayram, yolculuğu sırasında karşılaştığı bir manzarayı şu şekilde ifade etmektedir:

Asfaltın kara yanına sıralanmış benzin istasyonları, yem ve yağ fabrikaları, bir kereste fabrikası, bir yoğurt fabrikası; ayçiçeklerini de, mısır tarlalarını da örten, boğan yeni yeni reklam panoları; ot-sap çatkısı mevsimlik gazinolar, lokantalar, kıyı yanına bakarak yine de dinlendirici. Yine de burada bütün yenme çabalarına karşı doğa direnci. Yolun deniz yanında ise kıyı, kıyılığında hiç direnmemiş. Kumsallar, 'Sahil Siteleri' dizisine çarçabuk boyun eğmiş (Ağaoğlu, 1977, s. 127).

Değişime direnmeyen ve yeniliklerin etkilerine boyun eğen olarak Bayram, karşılaştığı manzarada aslında kendi yansımaları görmektedir.

Sennett, yeni toplum düzeninde kitleler tarafından âdeta her gün üstlenilmesi gereken bir yük konumuna gelen risk faktörüne değinmektedir. Risk, yeni düzende yalnızca girişimci kapitalistlere ya da olağanüstü maceracılar için bir özellik olmaktan çıkmaktadır. Söz konusu dönem, işçileri de sık sık risk almaya zorlamakta

ve bunaltıcı bir anlam ile harmanlanmaktadır. Sürekli risk hâline maruz kalmak, bireylerin karakter duygularının aşınmasına neden olmaktadır. Modern risk kültüründe hareketsizlik başarısızlık olarak görünmekte; sabit kalmak ise ölümle eş tutulmaktadır (Sennett, 2008, s. 79-102). Bayram'ın köyünü, Kezban'ını geride bırakıp Almanya'ya uzanan göçü başlı başına yaşamındaki risk faktörünü oluşturmaktadır. Göreceklelerinin, geride bıraktıklarına değmeyecek ya da gittiği yabancı memleketlerde tutunamayacak olması kuvvetli ihtimaller arasında yer almaktadır. Ancak Bayram, kendisini kanıtlamak ve kabul görmek istiyorsa oraya gitmelidir. Bu noktada Bayram'ın göçü, âdeta zorunlu hâle gelmekte; modern risk kültürünün hareket isteğini karşılamaya yönelik olmaktadır.

Sennett'in bahsettiği otoritesiz iktidar tasavvuru, yeni bir insan tipini; "ironik insan"ı yaratmaktadır. Otorite ve sorumluluk yoksunluğundaki insan, benliğine ironik bir çerçeveden bakmakta ve kendisini dahi ciddiye almamaktadır; ancak bu durum her ne kadar eğlenceli karşılanırsa da zamanla birey için zararlı bir hâl almakta ve gerçeklik sorgulamasını doğurmaktadır (Sennett, 2008, s. 122). Sennett'in "ironik insan" tipi bağlamında, Emre de hem yazar anlatıcının üslubuna yansımış olarak hem de yarattığı kahramanların, önde gelen roman ya da anlatı kişilerinin üsluplarına, bakış açılarına sinmiş olarak okur karşısına çıkan "ironi"ye değinmektedir. Ona göre söz konusu "ironik" tavrın var olduğu metinlerde ironisi yapılan ya modern dünyaya ait bir düşünce, ironi, refleks ya da onun temellendirdiği, önem verdiği ve üzerine titredığı bir kurumdur (Emre, 2006, s. 164-165). Bu açıdan bakıldığında Bayram'ın karakterine, davranışlarına ve bakış açısına yansıyan ironik tavır, modern dünyaya ait bir düşüncenin -hatta modern yaşamın çarklarına kapılmış olan insanın- ironisi sayılabilmektedir.

Kapalı salon yolcuyla dolu. Daha da sert bir esinti, Bayram'ın kırmızı gömleğini iyice kurutuyor. Bayram, kapalıda canları sıkılmış yolcuların ilgisini çekebildiğini seziyor. Kemerini şöyle bir çekiştiriyor, göğsünü ileri çıkarıyor. Kalın kalın öksürüyor. Gene de herkes benim bugüne bugün Mercedes'li bir Bayram olduğumu anlıyor canım. Girişte de, yolda da onca kargaşa arasında kaynayıp gitmiştik. İnsanların görececek hali olsa, niye görmesinler? Niye anlamasınlar, inadın elinden bir şey kurtulmadığını? Burdakiler nasıl görüyor, nasıl anlıyorlar işte, pekâlâ. İyi de, altımda Balkız yokken nasıl anlıyorlar peki? (Ağaoğlu, 1977, s. 148-149).

İç monolog tarzında kaleme alınan bu kesit, Bayram'ın taşıdığı ironik hâlin bir örneğidir. Dolayısıyla Bayram, Sennett'in öne sürdüğü yeni insan tipi olan "ironik insan"ın bir temsilcisi olarak kabul edilebilmektedir.

Kierkegaard'a göre her şey hakkında bilgisi olduğu yanılgısına kapılan akılsızca şişirilmiş bir bilgelik karşısında yüreklendirici bir tavır takınmak, bu bilgilerle harekete geçmek ve bilgiyi giderek büyüyen bir delilik içinde sürekli yükseğe çıkarmak için kışkırtma amaçlı alkış tutmak ironik açıdan doğrudur; ama ironist tüm bu süreç boyunca olayın boş ve içerikten yoksun olduğunun farkındadır. Zevksiz ve anlamsız bir heyecanı sürekli yüceltip överek körüklemek de ironik

olarak doğrudur, ama ironist bu heyecanın dünyadaki en aptalca şey olduğunu bilir (Kierkegaard, 2003, s. 229-230).

Tıpkı burada belirtildiği gibi Bayram, zevksiz ve anlamsız bir heyecanın içerisinde—salondaki yolcuların kendisine baktığına inanmaktadır. Üstelik bu insanlar orada öylece duran Bayram'ın sadece Bayram değil, *Mercedes'li Bayram* olduğunu da kavramaktadır. Bu inanç ile kısa bir süre kendisini yücelten Bayram, ironik tavrının vurgusunu da kendi kendine yaparak yüceltme ânının büyüsunü bozmaktadır.

Bayram'ın sık sık vurguladığı “biz” zamiri, Sennett tarafından *tehlikeli bir zamir* olarak tanımlanmaktadır. Bir yer, orada yaşayanların “biz” zamirini kullanması ile birlikte cemaat formuna dönüşmektedir. “Biz”in kullanımı bir bağlılık duygusu gerektirmekte ve ulus içindeki insanların ortak inanç ve değerlerini gündelik pratiğe döküşünde cemaat hâlini almaktadır. Modern kapitalizm, yerin değerini artırmakta ve insanlarda cemaat özlemini yaratmaktadır. İnsanlar, güven ve bağlılık duygularından yoksun kaldıkça bunları aramaya yönelmektedir. Savunmacı bir tavır ile bağdaşan “biz” kelimesi, olmaması gereken bir dışlamayı da bünyesinde barındırmaktadır (Sennett, 2008, s. 143-152).

Bayram, Güldenhouse sürücüsünü polise şikâyet etmek için durduğunda şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

-Ortada şikâyet edecek bir şey yokken elin adamını durdurtuyorsunuz bize. Pes doğrusu!

-Baktım anlaşmak zor olacak şimdi memur bey. Dilimizi bilmez. Yurdumuzu bilmez. El ellerinde... İçim elvermedi... Ne bileyim...

[...]

-Maalesef altmış lira ödeyeceksiniz. Otuz lira görev başında bizi oyaladığınız için. Öteki otuz lirası, size, yola devam, dendiği halde, yolu hâlâ işgal etmekte olduğunuz için...

[...]

Bayram'ın beyninde bir vınlama...

[...]

-Yapma allasen memur bey... Olur mu? Ben... (Ağaoğlu, 1977, s. 109).

Bayram, memleketinde “biz” kavramına yeniden kavuşmanın hayalini kurarken beklediği gibi bir karşılık bulamamaktadır. Bayram, “*dilimiz, yurdumuz, biz*” vurgularını yaparken polis memurları bu bağlılığa kayıtsız kalmaktadır. Söz konusu vurgular, Bayram'ın Güldenhouse sürücüsünü dışlama ve ona karşı savunmacı bir tavır takınma çabasını gözler önüne sermektedir. Almanya'daki çalışma hayatında modern kapitalizmin artırdığı cemaat özlemini memleketinde doya doya gidereceğini sanan Bayram'ın teşebbüsleri hüsrarla sonuçlanmaktadır.

Sennett, başarısızlığın en çok da amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklarda hissedildiğini vurgulamaktadır. Amaç yoksunluğu, bir süre sonra boşuna yaşam anlayışını doğurmaktadır. Ancak kesin bir başarısızlığı tecrübe eden birey

içerisindeki aktif sesi açığa çıkarabilmektedir (Sennett, 2008, s. 124). Yolculuğun başında Bayram, amacını net olarak belirlemiş durumdadır. Yıllar sonra köyüne dönecek ve zamanında kendisini aşağılayan herkese bir ders verecektir. Köy kahvesinin önünden geçecek, Mercedes'i tüm köy halkının saygısını toplayacaktır. Bayram, yıllar sonra sahip olduğu Mercedes'ini geçmişin hesaplaşması noktasında bir aracı olarak kullanacaktır.

Mercedes, Bayram için salt araba kavramından daha fazlası olmaktadır. Akgül'ün belirttiği gibi Bayram'ın Mercedes'ine takıntılı bir boyutta bağlanması, bu nesnenin varlığına karmaşık iç dünyasından gelen pek çok anlamın -bilinçdışı olarak- yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Akgül'ün kaleme aldığı bir başka ifadeyle Mercedes, Bayram'ın hayatının çeşitli noktalarından kaynaklanan birden fazla sorunu bünyesinde toplayan; yani pek çok farklı öğeyle belirlenmiş bir nesne sayılmaktadır (Akgül, 2016, s. 160).

Yolculuk sürecinde başına gelen her türlü talihsizliği amacı uğruna atlatmayı başaran Bayram, ilerlemekten vazgeçmemiştir. Ancak Bayram'ın köyün girişinde karşılaştığı çoban, onun gerçeklerle yüzleşmesine vesile olmuş ve yolculuğun geri kalanını amaçtan yoksun bırakarak belirsizliğe mahkûm etmiştir.

Sennett'in bahsettiği gibi amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklar, insana başarısız hissettirmektedir. Bayram, tam da bu noktada başarısızlık ile yüzleşmektedir. “Bayram, hangi yönü seçeceğini bilmeden, dört yol ayrımında bekliyor. Hiçbir yöne sapmayı gözü tutmuyor canı çekmiyor. Hiçbir yolun ucunda, kimse Bayram'ı beklemiyor” (Ağaoğlu, 1977, s. 325).

Bayram, benzer bir başarısızlık hikâyesini çocukluğundan hatırlamakta ve aslında, bugün geldiği noktada başarısızlığı tanıyarak bulunmaktadır.

Arkadaşlarına kendini göstermek. Onları yenmek, Kezban'ın önünde sırtına yediği taşın acısını çıkarmak için uzun ve ağır çalışıyor Bayram. Başını kaldırmadan. Sağında solunda nelerin olup bittiğine bakmadan. Ford'la gelen adama nasıl elpençe durdularsa bana da öyle duracaklar. Görür onlar! Beni koyun sandılar. Kanımı akıtacaklar sözde. Sözde, kurbanlık sayıp... Görürler onlar! Koşuyor. Yeniden okulda... Yazık ki ders saati çoktan bitmiş. Okul kapanmış (Ağaoğlu, 1977, s. 322).

Bu kısa hikâye, Bayram'ın yaşamının tamamını ele geçirmiş durumdadır. Bayram, sırtına taş atılan ve hınçla dolan konumundan bir türlü sıyrılamamakta; orada olduğu gibi yaşamı boyunca da hesaplaşma ânı için, sağında solunda neler olup bittiğine bakmadan çalışmakta ve geri döndüğünde kapanmış bir okul, bomboş bir köy ile karşılaşmaktadır. Artık her şey boşunadır; Bayram, gerçekleşmeyecek bir yüzleşme için yıllarını makineler arasında geçirmiş; kendisi de bir makine olup çıkmıştır.

Bayram, yaşamı boyunca kendisini çoğunluktan biri olarak var olmanın, “sanki her şey olabileceğinin en iyisiymiş gibi” insanı derinden yatıştırıcı etkisine

bırakmıştır. Pappenheim tarafından ele alınan bu yatışma, cazip olmasına rağmen çok yüksek bir bedel ödenmeden elde edilememektedir. Söz konusu bedel ise insanın kendi olmaya son vermesi, kendi benliğinden uzaklaşması olmaktadır (Pappenheim, 2002, s. 22).

Hep kaçmak. İnanmak ve görmek istemediği her şeyden kaçmak. Buna alışkın Bayram. En çok buna alışkın. Bu alışmaya taa, köyün içinde ilk Ford'u gördüğü zaman başlamadı mı? Gözünü tek o noktaya dikip bastığı yeri şaşırmadı mı? (Ağaoğlu, 1977, s. 317).

Bu satırlarda Bayram'ın kendi benliğinden uzaklaşma adımlarını henüz küçük yaşlarda attığı gözlemlenmektedir. Zira çoğunluktan biri olmak, çoğunluğun arasına karışmak; tam da Bayram'ın yaptığı gibi kaçmayı, görmezden gelmeyi ve nesnel bir hedefe odaklanmayı gerektirmektedir.

Almanya'dan Edirne'ye uzanan bu yolculuk, Balkız'ı bir hayli aşındırmakta; parçalarının yollarda kaybolmasına neden olmaktadır. Ancak yolculuk esnasında aşınan, aşındıkça benliğinin derinleri açığa çıkan ve her yeni yüzleşmede kendisine daha da yabancılaştığını fark eden bir de Bayram var olmaktadır.

Yolculuk sona erdiğinde ve Bayram, dilediği hedefe ulaşamadığında artık Balkız'ı dahi ona ağır gelmektedir.

Oralardaki yabancılığından bin beter bir yabancılık korkusu ansızın en çok ürkütüyor Bayram'ı. Sivrihisar önündeki o geniş dört yol ağzına geldiğinde, kendisini Münih'in Bahnhof'una indiği ilk akşamkinden daha da bitkin, daha da korkular, tedirginlikler içinde buluyor. Köyünün dibinde yalnız ve yabancı. Kendisini bu Mercedes içinde bu Bayram olarak görmekten kıvanç duyacak tek kişi düşünemiyor (Ağaoğlu, 1977, s. 325).

Marx, yabancılaşmayı insanın çevresine egemen olmasından ziyade; çevrenin, doğanın, diğer insanların ve hatta bizzat kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalması olarak tanımlamaktadır (Tolan, 1980, s. 42). Bireylerin, kapitalist toplumdaki durumunu ifade eden yabancılaşma kavramı; kapitalist hayat şartlarının sonucu olarak bireyin kendi doğasına yabancılaşmasını içermektedir (Marx & Friedrich, 1998, s. 15).

Yabancılaşma ediminin bahsi geçen yönleri, Bayram'ın fiziksel yolculuğunun aslında başlı başına bir yabancılaşma yolculuğu olduğu fikrini destekler niteliktedir.

Sonuç

Adalet Ağaoğlu, Türk romanının önemli kalemlerinden birisidir. Nehir roman tarzında kurguladığı romanlarında özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen yenedünya düzeninin ve ona bağlı olarak inşa edilen yeni insan ve toplum modelinin Türkiye'deki yansımalarını işlemiştir. Bu yönüyle onun romanları soğuk savaş dönemi Türkiye'sinin tarihsel, sosyolojik, psikolojik ve hatta pedagojik bir tahlili olarak da düşünülebilir. Romanlarında bireysel ve toplumsal dönüşüm,

bireyin toplum ve devlet karşısındaki tutumu, açmazları, yalnızlık ve melankolisi ile toplumun aşama aşama geçirdiği merhaleler roman estetiğinin imkânları çerçevesinde titizlikle ele alınmıştır. Elbette bütün bu tematik dağılımın süreçlere yansıyan resimleri belli oranda bir yabancılaşmayı, o yabancılaşma nispi bir özden kopuşu, o kopuş da bir “karakter aşınmasını” beraberinde getirmektedir.

Richard Sennett, kapitalist süreçteki uğraşların, eyleme biçimlerinin insanın doğasını ciddi şekilde etkilediğini, hatta çoğu olumsuz biçimde olmak üzere dönüştürdüğünü iddia eder. Ona göre birey, varlığını kapitalizmin dışlılarına kaptırdığı andan itibaren artık onun için doğasından uzaklaşmak kaçınılmazdır. Yeni kapitalizm alanında yaşamları etkisi altına alan sürüklenme, rutin, esneklik ve risk gibi faktörler, doğasından uzaklaşan bireyin tam manasıyla özüne yabancılaşmasına neden olur. Söz konusu uzaklaşma, yabancılaşma, özden kopuş hâlleri ve bunların bireyin karakteri üzerinde meydana getirdikleri olumsuz değişimler, Sennett’in “karakter aşınması” teorisinin temelini oluşturmaktadır.

Adalet Ağaoğlu’nun *Fikrimin İnce Gülü* romanının kahramanı Bayram’ın metin boyunca yaşadıkları neredeyse bütünüyle Sennett’in “karakter aşınması” teorisine uygun bir pratiği sunmaktadır.

Richard Sennett tarafından ortaya konulan karakter tanımı, insanın içinde beslediği ve dışarıdan gözlemlenemeyen arzularını kapsamaktadır. Roman karakteri Bayram, tıpkı Sennett’in işaret ettiği gibi yalnızca bireysel bağlamda değerli olan arzularla dolu bir karakter olarak okur karşısına çıkmaktadır.

Richard Sennett’in, yeni kapitalizm alanında var olmaya çalışan ve bu süreçte karakter zayıflamasına maruz kalan kişisi Rico; yeni bir model araba alabilmek için yaşamının kontrolünü kapitalizmin çarklarına kaptıran Bayram ile özdeşleşmektedir. Söz konusu yeni yaşam tarzı her iki karakterin sosyal ilişkilerine de yansımakta; ilişkiler, kısa vadeli ve güvensiz temeller üzerine kurulmaktadır. Rutinin insan aklını öldürdüğü bir ortamdaki esneklik arayışı ve bu bağlamda türeyen yeni kontrol yapıları; yaşamların özgürlük yerine kapitalizmin çarklarına adanışı; risk alma zorunluluğu ve cemaat mevhumuna duyulan özlem gibi hususlar, *Fikrimin İnce Gülü* romanının başkişisi Bayram’ın benliğinde açık bir şekilde etkilerini göstermektedir.

Başarısızlığın en çok da amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklarda hissedildiğini vurgulayan Sennett, buna maruz kalan bireylerde açığa çıkan boşuna yaşam anlayışına değinmektedir. Bir yolculuk romanı olan *Fikrimin İnce Gülü*’nün kahramanı Bayram, başlangıçta kendisi için anlam dolu bir yolculuğa çıksa da karşılaştığı beklenmedik son ile yegâne amacını yitirmektedir. Yolculuğun geri kalan kısmı Bayram için boşunallığı, hatta belki de belli düzeyde bir hiçliği temsil ederken geriye kalan yalnızca yıpranmış bir araba; aşınmış, yabancılaşmış bir karakterdir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1977). *Fikrimin İnce Gülü*. Remzi Kitabevi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2004). *Damla Damla Günler I*. Alkim Yayınları.
- Akgül, A. (2016). “Yıpranan Nesne, Kaybolan Benlik: Fikrimin İnce Gülü Üzerine Psikanalitik Bir İnceleme”. *Monograf*, 5, 51-171. <http://monografjournal.com/sayilar/5/yipranan-nesne-kaybolan-benlik-monograf-sayi-5.pdf>
- Andaç, F. (2000). *Adalet Ağaoğlu Kitabı, Sen Türkiye'nin En Güzel Kazasıdır*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Anı Yayıncılık.
- Erol, S. (2003). Toplumsal Dış Gerçeklik ve Kişisel İç Şiir: Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarındaki İnce Ayar. N. Esen & E. Köroğlu (Ed.). *Hayata Bakan Edebiyat, Adalet Ağaoğlu'nun Yapıtlarına Eleştirel Yaklaşımlar* içinde (ss. 5-31), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. https://www.academia.edu/28903829/Hayata_Bakan_Edebiyat_Adalet_A%C4%9Fao%C4%9Funun_Yap%C4%B1tlar%C4%B1na_Ele%C5%9Ftirel_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar
- Kierkegaard, S. (2003). *İroni Kavramı*. (Çev. Sıla Okur). İş Bankası Yayınları.
- Marx, K. & Friedrich E. (1998). *Komünist Parti Manifestosu*. (Çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2018). *Yabancılaşma*. (Der. Barışta Erdost). Sol Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Araba Sevdaları. *Türkbilig*, 4, 19-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52779/696890>
- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*. (Çev. Salih Ak). Phoenix Yayınları.
- Proust, M. (1996). *Kayıp Zamanın İzinde*. (Çev. Roza Hakmen). Yapı Kredi Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması (Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri)*. (Çev. Barış Yıldırım). Ayrıntı Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2010). Değişen Ekonomik ve Sosyal Koşulların Bir Ürünü Olarak Karakter Aşınması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 113-124. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34718/383847>
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı/Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.

Tomat Yılmaz, A. (2018). Tüketim Toplumunda Yaşamlarını Tüketen Bireyler: Bayram ve Kumru Örnekleri. *Electronic Turkish Studies*, 13(28), 975-986. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14447>

Uçar, A. (2012). *Teselliyi Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere*. (Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. YÖK Tez Merkezi. (Kayıt No. 319536).

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.